

Найбільш перспективними інноваціями, які вже почали впроваджуватися в освітніх закладах по всьому світу та на думку дослідників, значно вплинуть на світове освітнє середовище й вже найближчим часом стануть частиною масової освіти, є [2, с. 181]:

- гібридні (змішані) моделі навчання;
- сценарії дуального навчання;
- педагогіка мікрокредитів;
- педагогіка автономії;
- вечірки для переглядів;
- навчання під керівництвом інфлюенсерів (впливових осіб);
- домашня педагогіка;
- педагогіка дискомфорту;
- навчання благополуччя;
- гуляй і говори.

Задля розвитку інновацій ЗФПО необхідно створити умови, які сприятимуть активізації інноваційної діяльності викладачів, а саме удосконалення нормативної бази закладу освіти; забезпечення ефективної взаємодії з стейкхолдерами, науковими установами, іншими освітніми закладами; покращення матеріально-технічної бази; створення сприятливих умов для професійного зростання.

Література:

1. Закон України «Про фахову передвищу освіту» № 2745-VIII від 06.06.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>.
2. Ткаченко Н.М. Тренди освіти – 2022: світовий контекст. Перспективи та інновації науки. 2022. № 11(16). С. 178–189. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/2699/2706>.
3. Череднік Д., Даньшева С. Інноваційні процеси в освіті. Методологія освіти. Новий Колегіум. 2018. № 3. С. 44–47. URL: https://nure.ua/wp-content/uploads/2018/Scientific_editions/novkol_2018_3_11.pdf.

Корчакова Наталія Вікторівна

докторка психологічних наук, професорка,
професор Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УХИЛЯНСТВА

Для більшості українців війна стала неочікуваною, жахливою реальністю. Раптовість, жорстокість, широта воєнних дій спричинила докорінну зміну свідомості українського населення. Життєва практика і наукові спостереження фіксують різкий підйом патріотизму, зростання національної свідомості та самосвідомості. Все ж, суспільство зустрівалося і з проблемою іншої модальності – ухилянством. На превеликий жаль, у сучасних умовах припинення війни та зупинка агресії РФ можливі лише завдяки бойовим діям, що спричиняє великі

втрати як військових, так і мирного населення. Для відновлення боєздатності армійські підрозділи постійно потребують поповнення, а отже до армійських лав повинні долучатися ті, хто не пов'язував своє життя із військовою справою та військовими структурами. Хвилі мобілізації, що прокочуються країною, зустрічаються із небажанням певної категорії військовозобов'язаних вступати до війська. Що ж зупиняє цих людей? Які мотиви породжують ухиляння, чи є необхідність пов'язувати цей тип поведінки із відсутністю патріотизму? Проаналізуємо це питання та виокремимо найбільш типові мотиваційні підстави ухилення військовозобов'язаних від призову. Відзначимо, що феномен ухиляння у наукових і практичних джерелах переважно розглядається у юридичній площині – правомірності, правового захисту та кримінальних наслідків (Александрова А. Ю., 2017; Каторкін Р. А., 2017 [1]).

Метою повідомлення є аналіз диспозиційних основ ухиляння. У обстеженні взяли участь 87 осіб чоловічої статі та члени їх родин. Це військовозобов'язані, яка остерігаються призову до війська і прагнуть уникнути такої перспективи. Учасниками опитування стала молодь (М = 29 р.) У дослідженні використано метод опосередкованого спостереження, опитування та шкальна технологія. Опитувальник включав дві шкали: ставлення особистості до суспільно-політичних реалій та шкала сприйняття себе у соціальній ролі «воїн-захисник». Питання першого блоку були зорієнтовані на вивчення ставлень потенційного військового до національних ідей, державної влади та політики в країні; питання другої шкали зосереджувалися на вивченні мотивів ухиляння від призову та особливостей сприйняття себе як військовослужбовця.

Як показало опитування, всі учасники вважають себе українцями. Для них Україна – це рідна Земля, Батьківщина, яка заслуговує на незалежність і, відповідно, захисту від агресії. Серед опитуваних не було виявлено осіб, що уникають призову на фоні колабораційних ідей. Все ж, значний відсоток респондентів пов'язують свою відмову від служби в армії з недовірою до держави. Відповідаючи на питання: «Яка з причин відмови від призову для вас є більш значимою: ставлення до української держави і її внутрішньої політики, чи особистісна неготовність до військової служби у воєнний час?», значна частина учасників (45%) вказали на наявність недовіри до державних структур, їх корумпованість та недотримання принципів справедливості. Закономірно, що таке ставлення до суспільних процесів не може не вплинути на психологічну атмосферу призовної компанії.

Аналіз задекларованих учасниками дослідження суджень, дозволяє виокремити сукупність мотивів, які детермінують поведінку ухиляння. До них належать наступні: відсутність у молодій людині віри у власні можливості діяти як воїн; страх смерті і каліцтва; страх руйнувань і вбивств; проблеми із станом здоров'я; турбота про майбутнє сім'ї і близьких; розчарування у державній політиці; недовіра до влади; відсутність патріотичних ідей; відсутність української ідентичності; ідеологічні чи релігійні переконання.

Отже, у системі диспозиційних основ ухиляння можна виокремити дві групи мотиваційних підстав: *суспільно та особистісні*. Суспільні мотиви

пов'язані із невизнанням чи недовірою військовозобов'язаного до суспільних процесів, що відбуваються, чи вже відбулися у державі. Їх емоційною основою є сумніви та розчарування. Формулюючи свою позицію, респонденти акцентують увагу на таких явищах як корупція, ігнорування державною владою потреб населення чи особистих нужд людини, відсутність позитивної динаміки у розвитку країни. Закономірно, що сприймання суспільних процесів як руйнівних, а також відсутність віри у їх позитивних змінах, призупиняють прагнення потенційного військовослужбовця йти на особисті жертви, змінюючи звичний стиль життя та діяльності. До спонук ухиляння, які, за нашим розумінням, можна віднести до розряду суспільних, можна віднести також і мотиви неприйняття певних стратегій, що використовуються під час мобілізаційної кампанії. При цьому чітко простежується залежність гостроти спротиву і саботування від натиску на особистісні свободи і право вибору. Ця тенденція особливо загострюється при виникненні підозр щодо недотримання принципу соціальної справедливості. На цьому підґрунті спливають дискусії нерівномірності у призові представників міської і сільської місцевості, військовозобов'язаних східних і західних регіонів і т.д., членів родин середньостатистичного українця і представників влади чи елітарної верхівки.

Мотиви особистісної групи, що детермінують поведінку ухилення від призову більш широкі. У їх загальній сукупності ми виокремили дві підгрупи вірогідних спонук, які різняться особливістю першоджерел. Ними можуть бути психологічні утворення із категорії особистісних *ставлень* та *сфери емоційних реагувань*. До першої підгрупи належать мотиви, в основ яких лежать диспозиції ставлень (до себе, до родини, до професійного життя). Домінуючу позицію серед мотивів цієї групи займає категорія невизнання власної готовності особистості до ролі воїна. Досить часто військовозобов'язаний, чи його близькі, позначають свою позицію наступним судженням: «Який з мене воїн?». У цьому випадку зустрічаємося із відсутністю у людини психологічної готовності до військової служби та участі у бойових дій. Взяття на себе непередбачуваної, ризикової, надзвичайно напруженої соціальної ролі із високим ступенем психотравмуючих загроз не сприймається особистістю як можливе. Перегляд первинних позицій утруднюється необхідністю відмовитися (хай навіть тимчасово) від звичних програм особистісного зростання і реалізації. Усвідомлення людиною своєї військової некомпетентності і її наслідків, призупиняє прагнення ставати на захист Батьківщини.

До особистісних мотивів ухиляння належать і спонуки ціннісно-ідеологічної групи. Почуття патріотизму, національної приналежності у деяких громадян не отримали належного розвитку. Тривале насаджування ідеї про єдиний радянський народ перешкодило формуванню адекватного сприйняття намірів сусідньої держави і її політики. Віра українців у добросусідські стосунки, наявність ностальгічних ідей у представників старшого покоління, яке здійснювало безпосередній вплив на сучасну молодь, не сприяли розвитку патріотичної спрямованості та готовності до боротьби за національну свободу. У

частина людей ухилянство виникло на основі особистісної аполітичності, відсутності сформованих громадських позицій.

Зовсім іншу природу має ухилянство на основі розгубленості та страху. Як зазначає В. Тараненко (2023), саме страх найчастіше виокремлюється ухилянтами під час розгляду їхніх кримінальних справ у суді [4]. Страх, природна реакція людей на небезпеку. В умовах війни він присутній у свідомості кожного українця. При його домінуванні у потенційного призовника, виконання військових зобов'язань стає неможливим і людина змушена саботувати призив на військову службу.

Все ж, отримані дані засвідчують, що, не зважаючи на наявність критичного ставлення до особливостей перебігу політичних процесів у державі і її управлінні, все ж головним предиктором ухилянства варто визнати диспозиційні змінні.

Стати воїном – це відповідальне та надзвичайно складне рішення для людини. Відсутність, протягом тривалого часу, належної турботи держави про формування психологічної готовності населення, і особливо молоді, до захисту Вітчизни, у переважній більшості, і спричиняє ухилянство. У тяжкому сьогоденні коригування ситуації повинно здійснюватися із урахуванням психологічної складової явища та дотриманням конституційних норм, у яких наголошується на **дідичних основах відповідальності**. Згідно статті 17 Конституції «захист суверенітету та територіальної цілісності країни, забезпечення її економічної, інформаційної безпеки, є найважливішою **функцією держави і справою Українського народу**» [2]. Тож, саме держава повинна у сьогоденні, і у подальшій часовій перспективі, забезпечити формування особистості воїна-захисника, для якого служба в армії була б основою особистісної гідності та самоідентичності. Як зазначає у особистій переписці ізраїльський психолог А. Resnik : «відмова від служби в армії в ізраїльському суспільстві сприймається не лише як неповага до держави, а й як втрата молодою людиною власного обличчя, позитивного самосприйняття». Відповідно, саме у цьому напрямку і повинна трансформуватися українська система патріотичного виховання молоді.

У сьогоденні варто відзначити достатньо високу толерантність українського населення у ставленні до ухилянтів. Незважаючи на те, що відмова від призову за мобілізацією є правопорушенням (336 стаття КК) [3] загальне відношення до нього у суспільстві поблажливо-критичне. Родиноорієнтована українська спільнота, попри всі зовнішні загрози, з розумінням ставиться до людей, що виявляють особистісну неготовність до участі у бойових діях. Гострота осуду та негативного ставлення на пряму залежить від двох змінних : міри соціальної адекватності поведінки ухилянта та вибору ним поведінкової стратегії уникання. Оточуючі приймають поведінку ухилення при наявності у потенційного призовника проукраїнської спрямованості, його активних дій на підтримку ЗСУ, участі у ТО, результативності мирної професійної діяльності військовозобов'язаного.

Що ж до стратегій ухиляння, то їх розмаїття можна розділити за двома критеріями: мірою активності (пасивні і активні форми уникання) та мірою порядності та дотримання принципів особистісної гідності. Однією із найрадикальніших активних форм ухиляння є нелегальний виїзд за кордон. Саме до цієї категорії ухилянтів поблажливо-критичне ставлення українського населення змінюється на критично-зниважливе чи навіть критично-агресивне.

Отже, явище ухиляння військовозобов'язаних від призову на армійську службу потрібно розглядати не лише у суспільній площині та площині кримінальної відповідальності, а й у ракурсі психологічної реальності. Призов на службу в умовах війни, це об'єктивна необхідність. На суб'єктному рівні, це обов'язок призовника перед державою і народом України. Все ж, слід враховувати, що без урахування психологічної готовності особистості до виконання обов'язку, його реалізація буде ускладненою, а процес малоефективним.

Для запобігання ухилянню необхідно враховувати його мотиваційні джерела. У найбільш загальному вигляді можна виокремити дві мотиваційні підстави такого різновиду протиправної поведінки (мотиви суспільного та особистісного характеру). Суспільні спонуки пов'язані із критичним ставленням особистості до процесів, що відбуваються у державі та ставленні до неї взагалі. Мотиви особистісної групи, що детермінують поведінку ухиляння, більш широкі. Вони ґрунтуються на більш широкій категорії ставлень особистості та особливостях її емоційних реагувань на події психотравмуючого характеру.

Література:

1. Каторкін Р. А. Суб'єкт ухилення від призову на строкову військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник кримінального судочинства* 2017. № 2
2. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Кримінальний кодекс України ст. ст. 336 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page10#Text>
4. Тараненко В. «Батальйон» ухилянтів. Хіт-парад судових вироків «Главком» <https://glavcom.ua/publications/bataljon-ukhiljantiv-khit-parad-sudovikh-virokiv-907736.html>
5. Ухилення від призову за мобілізацією / укл. Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 486 с.